İsmail Habib Sevük

TUNA'DAN BATI'YA

Tuna'dan Önce – Tuna Yolunda –
Tuna'dan Sonra – Dönüş

Hazırlayan
Erol Kılınç

ÖTÜKEN

ÖTÜKEN / otukennesriyat

YAYIN NU: 997
KÜLTÜR SERİSİ: 541

T.C. KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI
SERTİFİKA NU: 49269

ISBN: 978-625-408-552-9

www.otuken.com.tr | otuken@otuken.com.tr

1. Basım: 2013
2. BASIM

ÖTÜKEN NEŞRİYAT A.Ş.®
İstiklâl Cad. Ankara Han 65/3 • 34433 Beyoğlu-İstanbul
Tel: (0212) 251 03 50

Genel Müdür: Ertuğrul Alpay

Genel Yayın Yönetmeni: Göktürk Ömer Çakır

Kapak Tasarımı: Ötüken

Dizgi-Tertip: Ötüken

Kapak Baskısı: Pelikan Basım

Baskı: Vizyon Basımevi Kâğıtçılık
Matbaacılık ve Yayın Sanayii Ticaret Ltd Şti
Beylikdüzü OSB Mah. Orkide Cad. Nu: 1/Z
Beylikdüzü-İstanbul Tel: (0212) 671 61 51
Sertifika Nu: 52098

İstanbul - 2023

Kitabın bütün yayın hakları Ötüken Neşriyat A.Ş.'ye aittir. Yayınevinden yazılı izin alınmadan, kaynağın açıkça belirtildiği akademik çalışmalar ve tanıtım faaliyetleri haricinde, kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz; hiçbir matbu ve dijital ortamda kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

İÇİNDEKİLER

Önsöz / 9

TUNA'DAN ÖNCE
Karadeniz Boğazı'ndan Çıkarken

1- Boğaziçi'ne Bakışlar 15
2- Boğaz'ın Doğuşu 19
3- Varna Önünde 22

Bükreş

1- Bükreş Bizdeyken 26
2- Türkçe ve Gagavuzlar 30
3- Şimdiki Bükreş 34
4- Rusçuğa Bakarken 38

TUNA YOLUNDA

1- Tuna'yı Takdim 45
2- Bizim Tuna 48
3- Tuna Yalılarından Hatırlayışlar 51
4- Adakale'den Geçerken 55

Belgrad

1- Şehrin Görünüşü 59
2- Kalemeydanı 63

Mohaç/ 66

Budapeşte

1- Şehre Bakış 69
2- Gülbaba 74
3- Peşte Hamamları 78
4- Bizim Budin 82
5- İki Hıçkırık 86
6- Kovulan Ay 91

Viyana

1- Viyana'ya Girerken Düşünceler 94
2- Kanatsız Kartal 97
3- Hatıradan Hatıraya 101
4- Gösterişimiz 107
5- Çöküşümüzün Başı 111

TUNA'DAN SONRA

Berlin

1- Serçe! 117
2- Bir Teknik Devi 121
3- Berlin ve Tarih 126
4- Tasasız Köşk 131
5- Berlin'de Turfan ve Babil 136
6- "Hayvanat Bahçesi"ni Gezerken 140

Berlin ve Paris Arasında

1- "Ren"le "Marn"ı Geçerken 146
2- İkisinin Karşısında Biz
3- İki Şehri Karşılaştırış 154
4- Gene Karşılaştırış 159

Paris'te Gezişler

1- Abidelere Bakarken 165
2- Rodin'in Mabedinde: 1 171
3- Rodin'in Mabedinde: 2 174
4- Gülen Paris 178
5- Envalid ve Pantheon 182
6- Onların Ölüleri 188

Paris'ten Sonra
Liyon'un Panoraması 191
Côte d'azur: 1- Marsilya'dan Nis'e 197
Côte d'azur: 2- Nis'ten Montekarlo'ya 200

DÖNÜŞ
Napoli
1- Napoli ve Vezüv 207
2- Pompei 211

Atina
1- Atina'yı Görüş 218
2- Akropol 224
3- Gene Akropol 228

Çanakkale'den Girerken
1- Boğaz'ın Tarihi 232
2- Denizin Destanı 237
3- Arıburnu 242
4- Anafartalar 246
5- Çanakkale'nin Bilânçosu 251

Istanbul Önünde 257

Dizin.....262

ÖN SÖZ

Cumhuriyet gazetesinde "Avrupa Yolundan Notlar" adıyle bazan haftada bir iki tane, bazan daha seyrek, geçen yazdan bu yaz başına kadar hemen bir yıl uzayarak çıkan bu yazıların yarıya yakını yollarda iken, yarıdan çoğu da geldikten sonra yazıldı. Bir yazlık gezi, bir yıllık yazı; bu uzun sürüş orada iken gezişten, burada iken işten baş alamadığım için olacak. Bu dıştan gelen sebep yanında bir de içten gelen bir sebep var: Acele yazmamak. Yazan fazla vakit kazanmağa kalkarsa okuyanlara vakit kaybettirir!

Sonra, tuhaf görülecek ama, vaktimi en çok emen, yazılanlardan ziyade yazılmayanlar oldu. Notlarım yazdıklarımdan, okuduklarım notlarımdan çoktu. Yazıya hazırlanış yazıştan ve yazılmayacakları ayırmak yazılacakları dizmekten daha uzun sürdü. Hattâ yazıp attıklarım bile belki yazılanlara yakındır. Bu, acı oluyor, fakat ölçüyü kaçırmamak için katlanılmak gerekti. Malûmat vermenin tadıyla malûmatçı görünmenin gülünçlüğü: Öncekinin tadına kapılmamağa çalışmayı okuyana karşı saygı borcu bildim.

Yazının içine biraz öz koymak; bu, yazıyı uçup giden bir duman hafifliğinden kurtarır. Yazının dışına biraz hafiflik vermek; bu, yazıyı, taş gibi toprağa saplanmaktan esirger. Ne toprakta, ne bulutta, bunu yapabildiğimi bilsem, umduğuna eren bir kimse gibi sevineceğim.

Bu çeşit gezginlik yazılarında iki yol tutulur; ya, sadece görüleni göstermek: Fakat insan gözü fotoğraf gözgüsü değildir; ya, yalnız içini yazmak: İyi ama masanın başında yazılabilecek şeyler için kıt'alar gezmek neye gerek? Yaptığım iş ikisini birleştiriş de değil, kalemi kendi haline bırakıştır. Bu belki sistemcilik bakımından aksaklık olur. Ne yapalım, yazanın huyu: Olduğu gibi görünmek, bodurluk da olsa peki; göreni yanıltarak görünmek, yükseklik de olsa hayır; aldanmışımdır, şüphe yok, fakat aldatmadım.

Bu yazıların önce gazetede çıkması iyi oldu. Okuyanlardan bir takımını ya söyledikleriyle, ya yazdıklariyle tanımış oldum. Kimisi dokunduğum şeyleri kısaca geçiverişimden şikâyetçi. Anlatmıyor işaret ediyormuşum. Okuyanı, bilen biliriz. Bilmeyene anlatacak kadar yayılaydım bilenin hakkını yemiş olurdum. Yazanı ürküten, anlamayanın kalabalığı değil, anlayanın dudak büküşüdür!

Kimisi üslûbu çeşitli buluyor: Yazıların bazısı içli, bazısı fantaziymiş; kimi yerde romantik, kimi yerde lirik, kimi yerde de didaktikmişim. Yazılan şeyler çeşitli ise yazan aynı kalabilir mi? Görülenlerin ayrı ayrılığını kendimde tekleteceğime, kendimi mevzulara göre ayırmışım demek olacak. Realiteler bize değil, biz onlara uymalıyız. Böyle yaptığıma değil, daha kudretim olup da daha fazla yapamadığıma yazık!

Bazıları, bu yazılarda kimi örnek tuttuğumu araştırmak tasasına düşmüşler. Bir imaj yapsan Haşim'i, bir tezat yakalasan Hâmid'i, bir cümleye şaklabanlık ettirsen Cenab'ı, bir fikri komprimeleştirsen bilmem kimi hatırlıyorlar. Bir yazıda bu kadar kalabalık varsa, o yazıda yalnız yazan vardır galiba!

Bizden olmayanları tanıyanlardan bazıları da bu örneği bizim dışımızda olanlardan aramışlar: Ya Ameri-

ka'yı yazan frenkten, ya Fransa'yı yazan İngiliz'den, ya bilmem nereyi yazan kimden... Bunları iftira diye değil, iltifat diye kabullendim: Bir yazının bize yakışmayacağını sanmak, o yazıda onlara yakışacak bir şey bulunduğunu anlatmak olacağı için!

Bazıları da "teşbih, tezat, akis" gibi san'at oyunları yapıldığına ilişti. Hiç bir şey kendi kendine ne iyi ne kötüdür. Kullanılana değil, kullanışa bakacağız. Bir insana teşbih yapıyor denmez, teşbihi iyi veya kötü yapıyor denir. Onlar ya sadece kalemimizden dışarı çıkarlar, ya dışarıdakini yakalayıp kalemimize getirirler; tezat yapmak başka, tezadı avlamak başka; birinciler rolü olmayan birer kuruluk, ikinciler yüklendikleri rolü başaran birer dirilik; onlar "mücerred", bunlar "müşahhas". Bu yazılardakiler hangi cinstendirler?

Buna ve bütün kitaba cevap verecek üç kişi vardır: Biri uğraşıp yazan, onu bırak; öteki nedense üzülüp kızan, onu da bırak; üçüncüsü okuyan... Onun elinde, ki bir kefesi zevkten, öteki kefesi anlayıştan, ibresi bîtaraflıktan yapılma bir terazi var, herşeyi tartacak odur. Yazan ve kızan, ikimiz çekildik; yazılanla okuyan başbaşa kalsın.

Ağustos 1935 **İsmail Habib**

TUNA'DAN ÖNCE

Karadeniz Boğazı'ndan Çıkarken –
Varna Önünde – Bükreş –
Rusçuğa Bakış

KARADENİZ BOĞAZI'NDAN ÇIKARKEN

-I-
Boğaziçi'ne Bakışlar

Dünyanın her yerinde deniz de var, nehir de; fakat denizin nehir veya nehrin deniz olduğu yalnız buradadır. Tabiatın eli burada denizle nehri birleştirdi, Türk'ün eli de gene burada karayı deniz yapmıştı. Yetmiş geminin, yelken açarak Dolmabahçe kıyılarından Nişantaşı sırtlarına tırmanışı: Biz Ortazaman'ı böyle kapadık!

Ölüm ayrılığın bütünü, ayrılık ölümden parça. Karadeniz Boğazı'ndan çıkıp Akdeniz Boğazı'ndan girmek üzere, çemberleme bir seyahate çıkarken akşamın pembe yaldızları içinde ilerleyen beyaz Rumen vapurunun güvertesinden sağa sola bakıyorum.

Beşiktaş diyince, daima gözümün önüne iki isim gelir:

Beşiktaş'a yakın bir hâne-i virânımız vardır

diyen Nedim ve Beşiktaş kıyılarındaki türbesinden hâlâ sulara bakan Barbaros Hayrettin. Biri billûr, öteki tunç; biri kâğıtta şakıyış, öteki dalgada nara!

Kuzguncuğa baktım: Dökülmüş sıvalarıyla boynu bükük soluyan Hüseyin Avni Paşa'nın yalısı… İçinde üç kafanın bir gece esrarlı görüşmesinden sonra, tam karşısına düşen, azametli sarayın koynundaki mağrur ceberutu

tahtından atan yalı. Ahşap bir yalının mermer bir sarayı yenmesi ne güzel şeydi!

Boğaz'ın en dar yerine kıvrak bir taç gibi kurulan Rumelihisarı'nın ebced hesabıyla *"Mehmed" 92* olduğundan o kadar burcu, *"Han" 651* olduğundan o kadar da mazgal dişi olduğunu "Evliya" temin ediyor. İnanmayanlar saysın; bizzat gördüğü şeyler hakkında çok dürüst olan sevimli Evliya'ya ben inanırım. Zaten işte sıra sıra burçlar tunç kafalarını kaldırarak, sayısız mazgallar dudaklarını gerip gülerek "doğru, doğru" diyor!

Yeniköy önünden geçerken Evliya'nın secilerini hatırlamamak kabil değil: *"Ekmeği beyaz, ahalisi Lâz, Yahudisi ehli saz, İslâm'ı az!"*

Sağda Çubuklu: Veli Beyazıt, Trabzon'dan gelen oğlu âsi Selim'e burada sekiz çubuk vurmuş, onun için saltanatı sekiz sene sürmüş. İyi ki on sekiz defa vurmamış. Sekiz çubukta İran'la Mısır'ı haklayan o şehsüvar, on sekiz çubukta elbet Hint'le Çin'i de alırdı!

"Tarabya" isminin ilk vaftiz babalığını yapan, Yavuz'un torunu Sarı Selim'dir. Anasından İslâv kanı alan bu zevk düşkünü hükümdar, o zaman tek dalyanından başka bir şeyi olmayan, buraya balık avı için gelmiş. Tutturduğu balıkları kıyının gür yeşilli ağaçları altında pişirtip Kıbrıs şarabına meze yaparken Sokullu'ya emretmiş: Tiz buraya bir köşk yapın ve buranın ismi "Tarâbiye" olsun. Sarhoşun da kerameti oluyor demek, burası hâlâ Boğaz'ın en tarâplı yeri!

Sular köyü Sarıyer: Çırçır, bütün dünya yüzünde "Mikyasülma"sı* sıfır olan tek sudur. Serçe parmak kalınlığında akan o ince su, bütün cihan rekorunu elinde tutuyor. Su üzerinde bir rekor ama pek öyle sudan değil!

---

* Hidrometre: su ölçer, su kriteri (Ötüken)

Boğaziçi: *Dünyanın her yerinde deniz de vardır, nehir de; fakat denizin nehir veya nehrin deniz olduğu yalnız buradadır.*

Elli altmış yıl önce Ziya Paşa, bütün Boğaz'ı, iki kıyısı da baştan başa köşkler, kâşanelerle; bağlar, bahçelerle dolu olarak tasvir ediyor:

İki cânibte zengin kâhlar kâşâneler yer yer
İki sâhil serâpâ bağ ü bustâ ü gülistândır!

Namık Kemal, onun bu tasviriyle alay ederek, birçok yerleri yıkık dökük olan Boğaz sahillerini böyle düşünmek için Paşa'nın "Sen" ve "Taymis" kıyılarında gördüğü mamurelerin hayalini rüyasında sayıklayıp burasıyla karıştırdığını söylüyor!

O zamanlar ki Boğaz çok güzelmiş, öyle iken onlar gene öyle derse bugün biz ne diyelim? Adesesi alınmış göz çukurları gibi camsız pencereli eski konaklar, bu en güzel sulara görmeden bakıyorlar. Altı bükümlü Boğaz'a altı büyük hıçkırık kenetlendi!

Yuşa tepesi, Boğaz mürtesemlerinin* bu başbuğu bizi, yüksekten bir bakışla uğurluyor. "Cihannüma", oradan Boğaz'ın "üklüm büklüm bir yılan gibi" görüldüğünü yazar. Boğaziçi, plâtin sırtlı bir yılan gibi kıvrılıyor da desen, kıyıları yeşil kabartmadan mavi bir şerit gibi dolanıyor da desen, bütün dünya zümrütlerini eritip kaypak bir peltelikle akıtıyorlar da desen, nafile. Boğaz için en güzel benzetiş benzersizliktir!

Dünyanın her yerinde deniz de var, nehir de; fakat denizin nehir veya nehrin deniz olduğu yalnız buradadır!

* Yapılmış Boğaz resimlerinin (Ötüken)

-2-
Boğaz'ın Doğuşu

Karadeniz'deyiz: "İsimle müsemma arasında mutabakat aranmaz." derler, eğer aransaydı iğneye diken, dikene batan demek lâzım gelirdi! Bunu bilmeme rağmen yirmi yıl önce Karadeniz'e ilk defa çıkıp da masmavi bir su görünce "Bunun neresi kara?" demiştim. Sonra kitaplardan öğrendim ki buna Karadeniz denmesinin sebebi bulutlarının çokluğundanmış. Adını kendinden değil yukarıdan alan bir deniz!

Ona haritada bakarsan büyük bir göl dersin, fakat bir de çatlak dalgalı fırtınasına tutuldunsa, o zaman anlarsın ki o, Hâmid'in dediği gibi, küçülmüş ve kararmış bir okyanustur!

Bu küçük okyanus çok eskiden çok daha büyükmüş. Çünkü, zengin milletlerin refah devirlerindeki bütçeleri gibi, varidatı masrafından fazladır, iklimi serin, tebahhuru* az, buna karşılık gökten inen yağmurla yerden gelen nehir bol.

Fakat ötedeki Akdeniz, sathı daha geniş, güneşi daha yakıcı, mukabilinde nehirleri daha az. İnsanlar arasında fazla bütçeler noksan bütçelerin imdadına koşmaz. Lâkin tabiat daha adaletli. Karadeniz bir gün Akdeniz'e yardım için şahlandı: Büyük bir enerji güzel bir boğaz doğurmuştur!

---

* Tebahhur: buharlaşma.

Evliya Çelebi Boğaz'ın açılışına ait masalı şevkli şevkli anlatır: İskender-i Zülkarneyn bütün dünyaya hâkim olmak emelindedir, yalnız İzmir melikesi Kaydafe buna baş eğmiyor. O zaman kara olan Marmara filân hep onun ülkesi. Bu yerleri almak imkânsız. İskender bir gün tebdil olarak Kaydafe'nin mülküne girer, istilâ çarelerini yakından anlayacak; fakat tanılıp hapse atılır. Ancak melikeye karşı harbetmiyeceğine yemin ederek kurtulur!

Hâmid'in *Eşber*'deki İskender'i cihangirlik emeliyle Sumru'nun aşkı arasında kıvranır; aşkını dinlese cihangirlik, dinlemese aşkı gidecek. Evliya'nın İskender'i de cihangirlikle yemin arasında sıkıştı. Kaydafe'ye harbetse yemin var, etmese cihangirliğe veda. Hızır imdadına yetişir: Karadeniz'i Akdeniz'e akıt, hem Kaydefe'nin mülkünü ortadan kaldırmış, hem de yeminini bozmamış olursun! Yedi yüz bin amele üç sene çalışır, Karadeniz Akdeniz'e akmıştır!

Masal yalan değil, İskender amelelerinin kazmasını kaldır, gerisi doğrudur! Boğaz'ın iki tarafındaki kayalar aynı, bayırlar aynı, belli ki yekpare bir toprak kütlesi sonradan yarıldı; masalın sonuyla ilmin keşfi burada birleşiyor. Eğer masaldaki Kaydafe Akdeniz'i sembol olarak alınmışsa bu da doğrudur, apaçık ki erkeklik Karadeniz'e, kadınlık Akdeniz'e düşüyor, besleyen o, beslenen öteki!

Masalın en yanlış yeri Boğaz'ın öyle bir ameliye ile birden açılıverdiğini söylemesidir, halbuki bu işin ne kadar uzun sürdüğünü Göksu'ya sorun, şu bizim çocukluğumuzda bile ikbaldeyken şimdi ıssız ve sönük kalan Göksu'ya; derenin kıyısındaki basamak basamak setler, bu toprakların devir devir indiğini gösteriyor: Boğaz bu hale gelinceye kadar zavallı Göksu kaç defa ihtiyarlayıp kaç defa gençleşti!

Hayatta hafif olanlar belki aşağıda kalır ama suların kanununda öyle değil: Tuna ağızlarındaki tuzu az sular hafifliklerinden aşağı inemeyince alttaki kalın sular üstünden hızla Boğaz'a doğru akıyor: Akıntıburnu'nda otur, aynı zamanda Tuna'yı seyret!

Karadeniz Akdeniz'e saniyede on bin, bazan da otuz bin metremikâbı* su veriyor. Lâkin hangi iyilik karşılıksızdır, o da buna tuz gönderir. Marmara'daki kesif tuzlu su yukarıya tazyik yapıyor, biraz kalkıp hafifleyince, daha hafif olan Karadeniz'e doğru akıyor, hem de delta yaparak, yelpaze gibi kol kol ayrılarak, denizin koynunda gözlere görünmeyen bir nehir: Bu, Boğaz'ın metropolitenidir!

Yalnız alttaki bu tuzlu nehir üsttekinin yarısı kadar, eh Karadeniz için bu da yetişir; fazla verişi Akdeniz'in masrafına yardım için, verdiğinin yarısını alışı da kendisini tuzsuz bırakmamak için. İki denizin bu ticaretinden Boğaziçi, altlı üstlü, akışları ters, bünyeleri ayrı iki nehir kazandı. Yalnız ikisi de bütün Boğaz'ı dolduramıyarak, ikisi de zikzaklar yapa yapa akar. Aynı Boğaz'ın üstü iniş, dibi yokuş mu? Hayır efendim, iniş yokuş yok, bu dünya toprağındaki bütün sular mihanikle akar, Boğaz'ın iki nehriyse kimya ile akıyor!

* Metremikâb: metreküp

3- Varna Önünde

Sağda ve solda tümsekçe birer burunla derin bir kavis yapan sahilin şimalinde ve tatlı bir meyille yükselen orta boylu bir silsilenin eteğine yaslanmış, ne yatakta gibi sırtüstü düzde, ne ayakta gibi yamaçlara tırmanmış, sanki şezlongda uzanır gibi duran bir şehir!

Şehrin sağ böğründen denize doğru uzatılmış Galata köprüsü boyunda kalın bir dalgakıran. Soldan buna doğru gelen ve bundan daha ince iç mendirek; büyük dalgakırana kavuşacağı yere yakın kısmında, dört beş vapurun yanyana girebileceği genişçe bir açıklık. Denizi çaprazlayan bu iki kuvvetli pazı, Varna'ya güvençli bir liman vermiş.

Kasabanın solunda ve düzlükte istasyon binası, yüksekte ve daha solda kışla gibi iri bir gövde. Ortada rus mabetleri gibi büyüklük satmaya çalışan ağır bir kilise. Yeşilliklerle karışık ve yeşilliklere kadar serpilmiş bir sürü ev: Varna'nın panoraması fena değil; kendisinde saklanmak istenen utangaç bir sünepelik yok!

Varna'ya dıştan iki şey daha eklemeli; biri, Karantina, geniş kavisli sahilin solundaki burun üzerinde bulunan mesire ve sayfiye yeri, motorlarla gidiliyor, ağaçlık, hoş manzaralı bir varoş; diğeri, sağda, büyük dalgakıranın dışında, ucuzluğuyla meşhur plâj, en büyük nimeti şehre bitişik oluşu: Hem evinden ayrılma, hem plâjda yaşa!

Rıhtımdayız. Varna her liman gibi kozmopolit. Bir sürü dil konuşuluyor. Fakat burada beynelmilel lisan Türkçe-

dir. Arabacı, şoför; lokanta, otel; çarşı, pazar, Türkçe her ihtiyacın kilidini açan tılsımlı bir anahtar. Bulgarlar, beş asır elimizde kalan Varna'da mazinin bütün hatıralarını silmişler; ne dört köşesinde dört büyük burç yükselen heybetli kalesinden bir parça, ne kırk bir camiinden bir kubbe, ne beyaz minarelerinden kalma nurlu bir sütun; fakat ne zarar, Türkçe işte altmış yıllık hâkim bayrağa rağmen, Bulgarcanın bile üstünde, bir âbide gibi bağdaş kurup oturuyor!

Varna'yı gezerken, bilmem nerede, zavallı Vassaf Bey'in mezarına rastladım: İkinci Mahmud'un en ikbalde adamıydı. Tatar Pertev Paşa'nın damadı ve padişahın hem kâtip, hem musahibiydi. Bir dediği iki olmazmış. Fakat vefa insanlarda azsa padişahlarda hiç yoktur. Âkif ve Pertev Paşalar ikbal mevkiinde rekabet tahtaravallisi oynarken Pertev Paşa Edirne'ye, Vassaf Bey de Varna'ya nefyedildiler,* "Âdil" denen hükümdar arkalarından birer de cellât göndererek her ikisini menfalarında** şehit ettiriyor. Altı beyitlik kitabe bu faciayı kekelemektedir:

Vassaf Beyefendi ah etti azm-i ukba
Menfada Varna içre ol zat genç iken ah,
Tarih-i irtihalin Rıfkı'ya dedi hatif

On sene evvelki Bulgaristan seyahatimizde Varna'ya geldiğimiz zaman, Rus harbinde gönüllü yazılmış ak pak bir Türk bize, o zamana ait bir türkü okumuştu. Geniş omuzlu, pehlivan yapılı, sesi davudî, o kara ve kanlı; fakat şerefli ve kahraman günlerin hatırası içinden; belki de o günlerden kalmış eski bakır tabakasına parmaklarıyla tempo tuta tuta; başka bir âlemin içine dalmış gibi derin, mağaralardan fırlayan kaynaklar gibi perdesi gittikçe

* Nefyetmek: Sürmek; sürgüne göndermek.
** Menfa: Sürgün yeri.

kabaran bir haşmetle, çelik tulgalara vurulan sadalar gibi erkek sesini yüreğinden koparark ve yüreklerimize akıtarak söylüyor:

Saray önü sıra sıra söğütler,
Oturmuş binbaşı asker öğütler,
Bu kavgada ölen babayiğitler

Oynaşır balıklar deniz dalgalı
Bugün Varnacığın başı belâlı.

*

Arap oğlu bıçağını yağlasın,
Yağlasın da Pilevne'yi boylasın.
Bu kavgada çok analar ağlasın,
Bugün Varnacığın...

Bu türküyü Varna semasında bizden kalma bir tapo senedi gibi sallanıyor sandım!

- Saatlerdir neye ovaya bakıp duruyorsun?

Orası büyük Varna cenginin olduğu yer. Yetmiş binlik düşman sol cenahını işte şu pırıldayan gölün bataklıklarına dayadı. Biz mahut sulhnameyi bir mızrağa takarak, İkinci Murad'ın otağı önünde, işte şu berideki tepeye diktik. Sağdan harbi açan Hunyad şu uzayıp giden ovanın öteki ufkunda büyük bir çark yapıyor. Anadolu Beylerbeyi Karaca Paşa'nın, iki misli düşmana karşı, kendi de yalınkılıç, kahramanca çarpıştığını görüyor gibiyim: Çarpıştığını ve çarpışırken şehit düştüğünü...

Başsız kalan Anadolu askeri sarsıldı ve işte ona bakarak maneviyatı bozulan Rumeli askeri de çekiliyor. Merkez yerinde, yanlar geride. Bu hâliyle cephemiz uçları aşağıya çevrilmiş, ortası çıkıntılı bir hilâl şeklini andırmaktadır,

iki yandan ilerleyen düşman da bizi ortalamak istiyor, hilâl kıskaçlanıyor gibi!

Macar kralı, cenahların davayı bitirmesiyle kendisine şeref payı kalmayacağından sabırsız, en can darbeyi bizim ordunun kalbine vurmak için birden hücuma geçiyor. İkinci Murad bundan memnun, Yeniçeriye sahte hareket emrini vermiştir. Gururla sarhoş kral, ağır zırhlı şövalyeleriyle işte tepeye doğru ilerliyor, Yeniçeriler gûya dayanamayarak iki tarafa açıldı. İlk safı yırtan düşman diğer safları da yanlara ata ata işte son noktaya gelmiştir: Muahedeyi yırtanla yırtılan muahede karşı karşıya!

Fakat ne oldu? Yeniçeriler birden çelik yaylı bir zemberek gibi düşmanı arkalıyor. Biraz önce zafer düşmanın avucundaydı, şimdi düşman Türk'ün avucunda. Hızır adlı Yeniçeri bir kılıçta kralın kellesini uçurdu. Mızrağın birinde muahede kâğıdı, diğer mızrakta kralın başı. O kâğıdı on senelik sulh namına yemin ederek bu baş imzalamıştı, on ay sonra mızraktaki kâğıt mızraktaki başı seyrediyor. Hiç bir yemin bu kadar alçalmadı, hiç bir alçaklık da cezasını bu kadar tam görmemiştir: Zafer yalnız Türk'ün değil adaletindi de.

*

* *

Vapurumuz üç dört saat oturduğu Varna'dan kalkarken, öğle güneşinin keskin ışıklarıyla tutuşmuş gibi parlayan büyük kilisenin kubbesi bana utancından kızarmış gibi göründü: Hakkı var!

BÜKREŞ

-I-
Bükreş Bizdeyken

Tarih bilen bir Macar esirinin kendisine anlattığına göre, Evliya Çelebi Bükreş'in nasıl kurulduğunu öğrenmiş:

İkinci Halife Ömer zamanında Gassanî kabilesinden Cebele kendiliğinden Müslüman olduğu halde, sonra nedense, Hıristiyanlığı kabul ederek, Bizans Kayserliğine iltica eder ve Kudüs'te yerleşir. Ömer orayı alınca bizim Müslüman kaçkını, İspanya yoluyla geniş bir çember çevirerek, oğullarıyla beraber Bizans'taki Ceneviz Krallığı'na sığınır. Kral, onun oğullarından her birine bir memleket verir, Kureyş nam oğlunu da Tuna'nın ötesine göndermiştir. Şehri kuran bu oğul, babasına hürmeten oraya "Ebu Kureyş" diyor, sonra bu "Bükreş" oluyor!

Masala pek de gülmemeli. Çünkü Yıldırım zamanında Türkler buraları aldıkları zaman orada birçok Türkçe konuşanlar ve kendilerinden olanlar görmüşlerdi. Aşağıdan gelen bu son Türkler, çok önceden oraya yukarıdan gelmiş Türkler de bulunca, Bükreş'in eski bir Müslüman şehri olduğunu anlatmak için işi Halife Ömer zamanına kadar götürmüşler: Davanın yanlışı çok, ama yalanı yok!

Rumenlerle tarihimizi açan, Firuz Paşa oldu: Birinci Kosova harbinden sonra, bir miktar kuvvetle Eflâk'ı baştanbaşa çiğnemiş ve meşhur Eflâk Emiri Mirçe'ye cizye

vermeği kabul ettirmişti. Sonra Niğbolu savaşında da, Rumeli Beylerbeyliğiyle sağ cenahta harikalar yapan bu kahraman, Ankara badiresinde, gene bir dev gibi çarpışarak, şehit oldu: Herhalde Rumenler ilk hamlede en büyük bir yiğidimizle tanışmışlardı!

Bizim kitapların Mirçe, Rumenlerin "Eski Mircea" dedikleri o afacan adama karşı, tarihlerimiz dört beş sefer kaydeder; o her fırsatta başkaldırmaktan üşenmezdi; biz her başkaldırışında ezmekten bıkmazdık. En son, Çelebi Mehmed Eflâk'a sefer açtı. Mirçe daha önce Bükreş'te ölmüştü, bizimki Bursa'dan Edirne'ye dolaşınca kendine nüzul geldi, atından düştü, ertesi gün büyük bir gayretle tekrar küheylânına bindi, askerine göründü, bu, yağı biten lâmbanın son hamlesiymiş, öldü. Bükreş uğrunda, hükümdarların en çelebisini verdik.

Lâkin intikamının alınması pek gecikmedi. Tuna muhafızı Firuz Bey, daha padişah İkinci Murad'ın gelmesini beklemeden, kendi kuvvetleriyle Tuna'yı geçti, Eflâk'a girdi. Drakula'yı yendi: Talihleri Firuz'la açılan Rumenler, bu iki kahramanı karıştırırlar, lâkin ne zarar, Firuzlar ayrı ama eserleri aynı!

Eflâk'ı bu kadar seferlerden sonra neye böyle gene yerli beylere bırakırdık? Orası vatan değil, müstemlekeydi. Çektik, vermedik. Kendimiz istifade ettik, kendimize yük etmedik. Uslu dursunlar diye Kırım, arkalarında bir kâbus gibi dikildi. Nimetini gör, külfetini görme: İngiliz'in müstemleke siyasetini bir iki asır önlemiş bir milletiz.

Fırka gönder, ordu boz; akıncı yolla, ülke al: Türk yiğitliğinin mucizesi. Fatihsin, idareyi kendilerine bırakıyorsun; çiğnedin, seviniyor; karışıktı, topladın: Türk kuvvetinin adaleti. Kendi işleri kendilerinde, yalnız baş sende: Bey iyi değilse atıyorsun, hainlik ederse eziyor. Zulmederse sille, becerikli çıkarsa taltif: Madalyanın sağ tarafı ne güzel!

Bir de solunu çevirelim: On yedinci asır sonlarındayız, artık Fener Rumlarından da âsiler çıkmağa başladığı için Eflâk Prensliği'ne kimi göndermeli diye düşünülmektedir: Bir çilingir çocuğu olduğu halde güzelliğiyle Kenan Paşa'nın karısı Atike Sultan'ın dairesine girmiş bir Rum var; yani iç oğlanlığı ediyor, kendisine Civan Çelebi denildi. Orada iyi terbiye edilmiş, Türkçe ve Rumcadan başka Farisî de bilir, mükemmel hattattır, şiirden anlar, sözü tatlı, sazı dokunaklı, varsa da Civan Çelebi, yoksa da Civan Çelebi: Eflâk Prensliği'ni buna sadaka ettik!

Bu, bizim tarihlerin Mihne Bey, Rumenlerin Mihnea dedikleri kimsedir. Artık bu da bize sadık olmazsa kim olur? Nitekim işler baştan gayet iyi gidiyor. Mihne, bir taraftan halkı memnun eder, her şey ucuz satılacak, her şeye narh kor; cami yapacak, Müslümanları çoğaltacak, Istanbul memnun; verdiği emniyetle her taraftan akın akın ticaret kafileleri gelip gitmeğe başlar, tüccar memnun; öyle iken Mihne Bey, bir gün birdenbire isyan eder; en nazik Osmanlı Çelebisinden bütün Rumen tarihinin en kanlı adamı çıkmıştı!

Ne oldu? Bizim kitaplar söver sayarlar, haklıdırlar, yalnız bir de işin içyüzüne bakın: Eflâk Prensliği'nin ilk âmiri Silistire valisidir. Mihne'nin bunlardan ilk tanıdığı Fazlı Paşa oldu. Bu, yeni prensi ordusuyla götürüp Eflâk tahtına cülus ettirmekle mükellef bulunuyor. Fakat Fazlı Paşa bir türlü Eflâk'a yürümek istemez. Çünkü eski âsi beyden 20 bin altın almıştı: Mihne rüşvet uğrunda aylarca Tuna kıyılarında bekledi durdu!

İkinci tanıdığı vali daha yamandır. Köprülü Mehmed Paşa büyük kuvvetlerle başladığı seferi, padişahın budalaca vehmiyle, yarım bırakarak avdet ediyor, serdar vekilliğine Kenan Paşa'yı bırakır, şu bizim prensin velinimeti. Ordudaki kuvvetler yerlerine gidecek, Mihne dahi, kendi kuvvetleriyle ayrılmak zamanı gelince, serdar vekilinden

müsaade ister, ondan sonra Silistire valisi Aslan Paşa'ya da veda için uğrar; meğer Paşa alınmış, neye evvelâ kendine gelmedi diye. Mihne, bütün maiyetiyle, bütün zabitanı arasında prens tuğuyla, içeri girince birdenbire suratına bir tokat ve gürleyen bir ses:

- Sen Silistire valisinin kim olduğunu unuttun mu?..

Hayır unutmadı, birdenbire isyan bayrağı; bütün Rumenler ayaklanmıştır, her tarafta Türkler kesiliyor, malları yağma ediliyor, her tarafta kan ve ateş, Rumen tarihleri bile on beş bin Türk'ün katlini itiraf ederler. Kenan Paşa'nın bir iki bin kuvveti Tuna'ya döküldü, kendisi güçbelâ Yergökü kalesine canını atabilmiştir, Mihne orayı muhasara eder, Istanbul dehşet içinde: Bak a, Civan Çelebi'ye bunları o mu yapar!

Neticeyi sormayın. Bir Mihne bir imparatorlukla uğraşacak değil. Tedip büsbütün feci oldu. Yukarıdan Kırım süvarileri, aşağıdan bizim kuvvetler, bütün Eflâk baştan başa yıkılmıştır. Yalnız Bükreş'ten 26 bin esir, 600 araba mal alındı. Zaten Bükreş'e biz kale yaptırmıyoruz, isyan ederlerse tedibi kolay olsun diye. 12 bin evin çoğunu da onlar birer katlı yapıyor, yıkıldıktan sonra yapılması kolay olsun diye!

Yok canım, bu yerlere büyük tarafımızla gelmiştik, küçük tarafımızla çekildik!

Dizin

Abdi Paşa (Muhtelif Osmanlı tarihleri) 87, 88
Abdurrahman (Puatya kahramanı) (Endülüs tarihi) 39, 149
Abdurrahman Paşa (Nizamı Cedidci) (Tarih musahabeleri) 39
Abdülâziz (Sultan) 38
Abdülhamid 131, 137
Adriyen (Roma imparatoru) 229
Aetiüs (Kumandan) 148
Akif Paşa 23
Alber (ayı-) 129
Alemdar Mustafa Pş. (Tarihleri) 40
Alina (Süleyman peygamberin sevgilisi) 258
Apollon (Güneş ilâhı) 231
Ariyan (Tese'nin maşukası) 230
Aslan Paşa (Silistre valisi) 29
Atena (Atina şehri ilâhesi) 226
Atilâ (Tarihler) 147, 148, 149, 185
Averof 220
Aziz Ağa (Adakaleli-) 55, 57
Baküs (Şarap ilâhı) 229, 230, 231
Baldwin (İngiliz Generali) 249
Bali Bey 53, 68
Balzak (Balzac) 149, 172, 173, 177, 190
Barbaros (Hayreddin Paşa) (hakkındaki tarih) 15, 152, 202
Baudlaire (Bodler) (Meşhur eseri) 176
Beyazıd I., (bak: Yıldırım) 209
Bismark 127, 129, 168
Calût 240, 241
Cenab Şehabeddin 10
Cevdet Paşa (Tarihi) 40
Cihannüma 18
Clemenceau (Klemanso) 158
Çakır Mihay 32
Çörçil (Cihan vak'aları) 237, 255
Dalou (Dalu) (Heykeltraş) 166, 167
Dante (Cehennem) 176
Daudet (Dode) (Alphonse-) (Tartaren) 198
David d'Angers (Heykeltraş) 185
Davud (Peygamber) 240
Dode Leon 162
Downey (Muhteşem Süleyman) 109
Dukvorth (Amiral) 235
Dumerg (Cumhurreisi) 162
Ebüssüut 74, 84
Elisée Reclu (Elize Reklü) (Cihan Coğrafyası) 129, 137
Etüs (Şafak perisi) 231
Evliya Çelebi (Seyahatname) 20, 26, 82, 97, 107, 234
Falih Rıfkı Atay: (makale) 200
Fatih (Sultan Mehmed) (Tarihler) 39, 41, 64, 65, 74, 209, 219, 224, 234, 239, 241
Fazıl Ahmet Paşa 104
Fazlı Paşa (Silistire valisi) 28, 39

Fidyas 177
Firuz Bey 27
Firuz Paşa 26
Foş (Mareşal) 169, 170
France (Anatole) 177
Frederik (Büyük) (Umumi Tarihi) 127, 128, 130, 131, 132, 133, 134, 135
Fuat Paşa 104
Fuzuli 112
Golyat (Bak: Calût) 240
Gsell (Rodin hâtıratı) 174
Gülbaba 6, 74, 75, 76, 77, 78
Hamdullah Suphi (Gagavuzlar) 31, 32
Hâmid Abdülhak (şiirleri) 10, 19, 20, 55, 112, 201, 236
Hamilton (Resmî rapor) 242, 249, 250, 252
Hasan Ağa (Yeniçeri Ağası) 64
Hasan (Yeniçeri) 64
Hasan Mevsuf (Yüzbaşı) 239
Havva 173
Heryon 195, 196
Hızır (Varna kahramanı) 20, 25, 173
Hifestos (Zanaat Tanrısı) 230, 231
Hindenburg 180
Hira (Jübiterin karısı) 229, 230
Homan (Mühendis) 137
Honoria (Roma prensesi) 147
Hunyad (Jan) 24
Hügo, Victor (Les Chatiments) 175, 183, 184, 187, 192, 193
Hürrem Sultan 110
Hüseyin Avni Paşa 15
İzabellâ (Kraliçe) 84
Jan Dark 149
Jübiter (Baş ila) 38, 175, 225, 226, 227, 228, 229, 230
Kantagüzen (Bizans imparatoru) 233
Kanunî (Sultan Süleyman) (Muhtelif tarihler) 94, 209
Karaca Paşa 24
Kara Mehmed 234
Kara Mehmed Paşa (Budin kahramanı) 87
Kara Mustafa Paşa (Merzifonlu) (Tarihler) 106, 108, 111
Karaso 96
Kayley (General) 249
Kenan Paşa 28, 29
Kerim Han 113
Kiçner 247
Klodel 174
Koper (General) 249
Köprülü Mehmed Pş. 28, 39, 234
Kör Kaptan (Venedik amirali) 234
Lâfonten 190
Laplas 190
Lavvazye 190
Lemot (Lömo) (Heykeltraş) 195
Léonard de Vinçi 168
Leopold (Avusturya imparatoru) 103
Leopolt (Avusturya imparatoru) 102
Le Ron 194
Liman fon Sanders koyu 243
Liman Paşa 243, 248, 254
Lûi Louis (XIV.) (Umumî Tarih) 180, 182, 185, 195
Mahmud (İkinci Sultan) 168
Marie Bell 167
Mari Terez 104, 105
Mars (Harb ilâhı) 228
Mehmed (Çelebi Sultan) 27
Mehmed Akif 236
Michelange 172
Mihne Bey 28

Mirabeau 158
Mirçe (Mircea) 26, 27, 33
Moltke (Hâtırat) 127, 129
Molyer 190
Montagü (madam) (Şark mektupları) 163, 259
Mulman (Binbaşı) (Çanakkale Harbi) 243, 253
Murad (İkinci Sultan) 24
Musset (Alfred de) (Les muis) 167, 176
Mustafa Kemal 251
Naima (Müverrih) 38
Namık Kemal 17, 106, 152
Napolyon (Umumî Tarih) 40, 66, 104, 121, 150, 161, 168, 169, 170, 182, 183, 184, 235
Nedim (şair) 15
Nofretete (Firavunun karısı) 138
Orhan Gazi 233
Osman Paşa (Halk cönkleri) 53, 254
Oto (Birinci) 129
Pehlivan Ağa 40
Pertev Paşa (Tatar) 23
Posidon (Deniz ilâhı) 228
Raphaél (Rafael) 168
Rodin (Roden) (Müze kitabı) 6, 47, 163, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 177
Rostand 176
Rude (Rüd) (Heykeltraş) 165
Ruso 185
Ruşen Eşref (Mülâkat) 251
Sadullah Paşa (Ebüzziya mecmuası) 131, 132, 133
Saint Jean-Baptiste (Bak: Yahya peygamber) 172
Schiller (Şiller) 121
Selim (İkinci) 16
Serhas (İran hükümdarı) (Umumi Tarih) 232, 233
Silâhtar Mehmet Ağa (Müverrih) 113
Sobyeski (Kral)
(Silâhdar Tarihi) 107
Sokullu Mehmed Paşa 16, 79, 80, 81
Süleyman Peygamber 258
Şarlken 108
Şinasi 185, 189
Tahsin Paşa 254
Temistokl 218
Tersenkli oğlu İsmail Ağa (Cevdet tarihi) 39
Tese 229, 230
Timur 66
Tiyer 190
Vassaf Bey 23
Venüs (Güzellik ilâhesi) 168, 231
Vilhelm (Büyük) 129
Voltaire (Volter) 167
Yahya Peygamber 172
Yavuz (Sultan Selim) 16
Yıldırım (Sultan Bâyezid) 26, 33, 51
Ziya Gökalp 220
Ziya Paşa 16
Zola (Emil) 187